

KUNSTFILOSOFIE

In de filosofie wordt vaak het onderscheid gemaakt tussen het Ware, het Goede en het Schone, kortweg resp. kennis, ethiek en esthetiek. In deze twee bijeenkomsten ligt de nadruk op het laatste. Het denken over kunst heeft een lange, zeer verscheiden, traditie. Plato en Aristoteles waren het met elkaar al niet eens wanneer we over kunst kunnen spreken. In de Middeleeuwen wordt de *Amor Dei* tot uiterste schoonheid verheven. Vanaf de Renaissance beweegt een en ander maar vooral begin 20^e eeuw barst het kunstbegrip! Wat is nu kunst? Wanneer ontstond het kunstbegrip? Heeft kunst ook een filosofische boodschap? Of houden we het op *L'Art pour l'Art*? Overigens: is er zoiets als kunst met een k of K? Verder is er in de huidige tijd ook een spanningsveld tussen kunst en filosofie. Wie voert het primaat? Richt de kunstenaar zich tot de filosofie om zijn vertoog hier te

verantwoorden? Of is er eerder sprake van het einde van de filosofie en wordt nu het kunstwerk dé wijsgerige tekst? Vragen te over om het debat aan te gaan in een poging enkele antwoorden kritisch te verzamelen.

Uitspraken over kunst legio

- Is kunst een kwestie van nabootsing cq. mimesis?
- Is kunst een kwestie van gevoel?
- Is de emo—reactie van de toeschouwer allerbelangrijkst? Ofte extase / epifanie
- Is kunst een kwestie van originaliteit, creativiteit, ideeënrijkdom ?
- In hoeverre is er sprake van een relatie tussen vorm en inhoud?
- Hoe valt kunst te beoordelen?
- Heeft kunst een boodschap?
- Enz.

Wat is kunstfilosofie (aesthetica)?

= denken over kunst

- Opvallend veel belangstelling gezien (moderne) kunst steeds de grenzen verlegd;
- Er is sprake van een legitimatiecrisis: onderscheid kunst en niet-kunst, aldus: aanspraak op waarheid in het geding;
- Niettemin ook sprake van 'aestetisering van het wereldbeeld ' vs. eind kunst, wetenschap, geschiedenis en filosofie ... want postmoderne tijdperk
- 'aesthetica' gaat over schoonheidsbeleving van natuur en kunst. Term kunstfilosofie geschikter? Wisselend gebruik!
-
- Onderscheid in:
- Empirische blik: zaak van psychologie, fysiologie, fysica = kunstwetenschap
= waar = feiten en dus empirische oordelen

- Mogelijksvoorwaarde tot waarnemen: filosofische vraag = kunstfilosofie
= waar noch niet-waar want normatief en dus waardeoordelen met
wijsgerige argumenten gestaafd

-

INVALSHOEKEN / PERSPECTIEVEN over het *wezen* van kunst

1. Nabootsing-theorie verhouding kunstwerk en fysieke werkelijkheid
 - = zintuiglijke realiteit ofte mimesis (Plato)
 - Erg populair maar niet in de kunstfilosofie want onmogelijkheid tot objectieve weergave
-
2. Expressietheorie verhouding kunstenaar en kunstwerk
 - Centraal: zelfexpressie vanuit kunstenaar: gemoedsstemming, intentie, idee
 - Bestaat het kunstwerk in de geest van de kunstenaar? En belang van vorm??
-
3. Formalisme alleen het kunstwerk telt ofte de VORM
 - Kunstwerk staat op zichzelf = autonoom, moeilijk te ‘talen’
 - => de inhoud doet er niet toe
-
4. Synthese 2+3 vorm én expressie
 - Hoe slaagt de kunstenaar er in zijn expressie te verwerken met behoud van autonomie van het kunstwerk?
 - Introductie ‘symbolische lading’: vorm krijgt inhoud en dus taal
-
5. Esthetisch oordeel kunstwerk vs. individuele kunstbeschouwer
 - Nadruk op schoonheidservaring = oordelen en zo het esthetisch oordeel dat aan analyse dient onderworpen (Kant = enorm grote invloed)
-
6. Sociaal-kunsthistorische context kunstwerk vs. kunsthistorie
 - Hegel: geschiedenis van de kunst = wezen van kunst
 - Gezien zelfbewustwording van de geest ook einde van de kunst
7. Sociaal-historische context kunstwerk vs. samenleving
 - Kunstwerk weerspiegeling maatschappij of indirecte relatie?
 - Kunstwerk levert kritiek op samenleving?
 - Kunstwerk gebruikt in politiek discours?
8. Poststructuralistisch
 - Eerst nadruk vanuit fenomenologie: vanuit oorspronkelijke ervaring opent het kunstwerk zich naakt, dus geen voorbewustheid
 - Vervolgens vanuit het poststructuralisme: via taal en semiotiek radicale en fundamentele kritiek op westerse kunstfilosofie (Baudrillard, Lyotard, Derrida)

Verdere uitwerking:

1. Nabootsing-theorie verhouding kunstwerk en fysieke werkelijkheid ~ zien-representatie
 - = zintuiglijke realiteit ofte mimesis (Plato): dus erg beperkt (geen innerlijk of soc.mtsch. enz)
 - Erg populair maar niet in de kunstfilosofie want onmogelijkheid tot objectieve weergave
 - mimetisch gehalte heeft het ook over uitbeelding cq. weerspiegeling: ruimer dan nabootsing [Jan Roos \(schilder\) - Wikipedia](#)

Plato: mimesistheorie gebaseerd op zijn theorie van de *Ideale Vormen* (De Staat) ofte idealistisch standpunt ↔ realistisch standpunt (nu gangbaar)

- Mens ziet fenomenen welke steeds in beweging zijn en wisselend
- Er moet een idee van de perfecte authentieke vorm zijn en mens kan dat denken!
- Vergelijking tussen ambachtsman (productief) en kunstenaar (**nabootsend**) loopt uit op een kopie van een kopie (drietraponderscheid, *De Staat, boek 10*): onnuttig, zeer onwerkelijk, gebrekkig, fantasmen = illusies, schone schijn en spiegelmetafoor
- Want : idee = waar = mooi = goed = eenheid en deze hebben juiste proporties, harmonie, mathematische regelmaat en filosofie >> kunst
- Aldus: tragedies verwerpelijk en zelfs gevaarlijk want onwetende kan nabootsen!
- Afgezwakte versies terug te vinden bij Plotinus en Renaissancekunstenaars

Aristoteles: mimesis is óók **uitbeelding** van wat mogelijk kan zijn (expressie)

- Mag best onrealistisch zijn; anticipeert op expressietheorie
- Tragedie is hoogtepunt van mimesis! De uitbeelding moet de mens louteren (catharsis) om aldus het goede te doen => mimesis heeft + effect

Gombrich: realisme = mentaal raster

[Ernst Gombrich - Wikipedia](#)

- Proces van afbeelding dankzij vooropvattingen van kunstenaar: mentaal raster beïnvloed door vele factoren (vocabularium) van waaruit de schilder 'ziet' (weet) wat hij schildert (vooropvattingen) en niet schildert wat hij ziet (mimesis). Er is sprake van conventie, opvattingen, concepties.
- Concl.: Alle kunst is conceptueel van aard ↔ Plato. En toeschouwer?

Nelson Goodman: radicaal realisme

[Nelson Goodman - Wikipedia](#)

- Geen naakte waarneming want elk object veel gezichtspunten ↔ Plato
- Weergave gelijkenis? Nee, wel symbolisch van aard
- Realisme is conventie, traditie, gewoonte ... en niet van nabootsing

Magritte *Ceci n'est pas une pipe ...*

[René Magritte - Wikipedia](#)

- Waarschuwing aangaande waarneming vs. autonomie want *er staat niet wat er staat ...*

Giacometti

- Een hardnekkig streven naar volmaaktheid en de onmogelijkheid ervan: op zoek naar de gelijkenis zintuiglijkheid en kunstwerk
- Kopieert bewust: imitaties van imitaties, aldus steeds herscheppen

[Alberto Giacometti - Wikipedia](#)

[Alberto Giacometti \(1901 – 1966\), Cubist Head \(Tête dit ...](#)

https://www.google.be/?gws_rd=ssl#q=giacometti+tetes+cubistes dan afbeeldingen

2. Expressietheorie verhouding kunstenaar en kunstwerk geest-zelfexpressie
Centraal: zelfexpressie vanuit kunstenaar: gemoedsstemming, intentie, idee
Bestaat het kunstwerk op voorhand in de geest van de kunstenaar? En belang van vorm??

Uitspraken:

- Pavese Cesare (1908-1950): *Interessant is de idee dat het gevoel in de kunst het zuiver mimetische deel is, de nauwkeurige beschrijving van de stilte der zee* (1990)
- Casus Mozart – *Zauberflöte* in film: Amadeus
- Michelangelo: *Men schildert niet met de handen maar met het brein.*
- Da Vinci: tuurt dagenlang naar muur waarop *Het Laatste Avondmaal* zou komen
[Het Laatste Avondmaal \(Leonardo da Vinci\) - Wikipedia](#)
- Croce: *Om Dante te beoordelen moeten we onszelf verheffen tot zijn niveau: men begrijpe wel dat wij empirisch niet Dante zijn noch Dante ons; maar op het ogenblik van beschouwing en waardering is onze geest één met die van de dichter en op dat ogenblik is er geen onderscheid meer. Het is dank zij deze volkomen eenheid dat onze kleine zielen een echo kunnen worden van grote zielen en kunnen meegroeien in het universele van de geest* (1929)

Kunstfilosofie Collingwood – Croce (CC-theorie):

1. Wezen van kunst is expressie van intuïtie of verbeelding
2. Kunstwerk als expressie in de geest van de kunstenaar ↔ zintuiglijkheid
3. Publiek ja als geest/verbeelding van de kunstenaar herbeleefd wordt

- Kritiek:
1. Indien 'in' de kunstenaar, waarom nog veruitwendiging? Casus Dante
 2. En de taal?
 3. Vrijbrief!
 4. Negering medium dat nochtans bestaat ...én dus betekenis heeft
 5. Oorspronkelijke verbeelding nooit te achterhalen; casus Beethoven

3. Formalisme alleen het kunstwerk telt ofte de VORM(experiment) ~ moderne kunst
- Kunstwerk staat op zichzelf = autonoom, moeilijk te 'talen', zuiver artistiek, ± close-reading, intrinsieke waarde => de inhoud doet er niet cq. veel minder toe
- Aristoteles *Poetica*: stijl, proportio
 - Kant: heel formalistisch
 - Eduard Hanslick: '*de bewogen weerklinkende vormen zijn enkel en alleen inhoud en onderwerp van muziek*' (1854, citaat uit ...)
 - o Muziek is absolute zuivere kunst, een **autonome** schepping waarbij noch afbeelding noch expressie; voorwerpsloos en kent maar één vorm! Klanken die bewogen worden naar vormen ... ofte: geen scheiding tussen vorm en inhoud = één
 - o Zelfs programmamuziek!
 - o Verzet tegen het schone als ontboezeming (Sturm und Drang) ↔ classicisme ofte het schone in zichzelf ↔ Wagner: effect
 -
 - Clive Bell en Roger Fry significante vorm
 - New Criticism: zie later Russisch formalisme en Frans structuralisme

4. Synthese 2+3 vorm én expressie
- Hoe slaagt de kunstenaar er in zijn expressie te verwerken met behoud van autonomie van het kunstwerk in gelijke mate? Hoe vorm en expressie verbinden?
- Introductie 'symbolische lading': vorm krijgt inhoud en dus taal

Nietzsche:

1. In eerste instantie expressie ofte kunst om het leven
2. Zoekt middenweg cq. synthese tussen vorm en gevoel resp. apollinisch - dionysisch

Kandinsky:

1. Ook belangrijk theoreticus; München – *Der Blaue Reiter* – expressionisme
2. Van figuratief naar abstract
3. Innerlijke noodzaak

5. Esthetisch oordeel kunstwerk vs. individuele kunstbeschouwer
- Nadruk op schoonheidservaring = oordelen en zo het esthetisch oordeel dat aan analyse dient onderworpen (Kant = nieuw! = enorm grote invloed) ofte centraal staat de vraag: wat is het kenmerk van een oordeel over kunst?

Kant:

1. Wat maakt esthetische oordelen mogelijk?
2. Hoe kunnen we esthetisch oordeel onderscheiden van een kennis- of moreel oordeel?

4. object van esthetica is schoonheid van de kunst(werken) ~ dialoog en presentatie, niet van de natuur of mimesis of representatie ~ monoloog
6. Historische kunstvormen: verzoening
 1. symbolische: Egyptische kunst (Oosten), vorm ↔ idee cfr. piramiden, tempels
 2. klassieke: Klassieke Oudheid, vorm = idee ofte harmonie, concreet, zuiver
 3. romantische: Romantische kunstvorm echter hoogtepunt in de vergeestelijking en dus ... naar filo

kunstvorm	<i>Symb.</i>	<i>Klass</i>	<i>Romant.</i>
Kant	het sublieme	het mooie/schone	
Nietzsche	dionysisch	apollinisch	
	↓	↓	
Hegel geest	mateloosheid	verzinnelijking	(absolute)

7. Einde van de kunst gezien zelfbewustwording van de geest: zonder reflectie, interpretatie en beoordeling kan het niet meer: een filosofische verantwoording is onomkooptbaar m.a.w. kunstfilosofie, én werkelijke nieuwe kunst niet meer denkbaar; ook einde van de kunst (wel niet dood). Romantiek heeft alle vernieuwende bronnen opgebruikt.
 8. Kritiek op Kant: eerder sprake van bemiddeling/overbrugging tussen subject/object tussen lust/onlust dan van verzoening (dialectiek) in begrippen en ideeën; het gaat hierbij vooral om de inhoud die door de filosofie explicieter en bewust dient verwoord;
 9. Kritiek: Hegel heeft zich vergist: te speculatief, europacentrisch, Duits; v.a. 1900 spettert het zelfs van nieuwe kunst;
 10. Duchamp: *Fountain* 1917 en stelt de vraag: waarom is iets een kunstwerk terwijl iets wat er 'exact' op lijkt het *niét* is? is een filosofische vraag (ook al had het een ander object kunnen zijn). Hegeliaanse reminiscentie? Ja, want kunst verwordt tot (kunst)filosofie! [Marcel Duchamp - Wikipedia](#)
7. Poststructuralistisch
- Eerst nadruk vanuit fenomenologie: vanuit oorspronkelijke ervaring opent het kunstwerk zich naakt, dus geen voorbewustheid (Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty)
- Vervolgens vanuit het poststructuralisme: via taal en semiotiek radicale en fundamentele kritiek op westerse kunstfilosofie (Baudrillard, Lyotard, Derrida)

Modernisme

- 1 Te sterk 1 waarheidsgericht → ofwel waar ofwel niet waar
- 2 witte terreur van de theorie / rede
- 3 Te sterk universele waarheidsprincipes
- 4 Slechts 1 taalspel en waarheids criterium = wetenschap
- 5 Consensus en verschil: totalitair (Hegel) of dogmatisch (Marx)
- 6 Dwang tot legitimeren

Postmodernisme: diepgaande omslag in de Westerse cultuur

1. In elke waarheid zit onwaarheid → er zijn meerdere (on)waarheden
2. Taalspel pluraliteit en veelvoudig
3. Lokale, specifieke criteria
4. Ook criteria van rechtvaardigheid, geluk, kleur, klank, schoonheid = rijker weten
5. Dissensus en geschil: gaat over winnen, onverwachtheid, onenigheid. Onbeslisbaar dus? Nee, dat kan niet. maar hoe dan? Delicaat! Wees op je hoede. Hoe te oordelen over oordelen? Kantiaanse wending ... spanning werkelijkheid en rede/idee 'opgelost' via morele vrijheid en dus reflexief oordeelsvermogen.
6. Legitimeringscrisis, vooral in de filosofie en noodzaak van kunstfilosofie?

Lyotard *La Condition Postmoderne, rapport sur le savoir.* 1979 (Het Postmoderne weten, een verslag. 1987)

Maatschappijtypes:	proces	macht
- traditioneel pre-industrieel	↓	↓
- modern industrieel	industrialisering	producten
- post-industrieel ~ postmodern weten/kennis	informatisering	

- nieuwe spelregels want:
- eenheid en zekerheid?
 - kennis? waarheid?
 - economie? Politiek?
 - KUNST??? Stijlen???
- } onoverzichtelijkheid (Habermas)

- implicaties o.m. filosofie want metavertoog, metadiscours ofte: hoe steekt **kennis/weten** in elkaar, welke omslag vs. meta-verhaal moderniteit:

- filo van Hegel, marxisme (emancipatie proletariaat)
- liberalisme: up to freedom
- Verlichtingsvertrouwen

- vs. rampzaligheden: WO-I en II, Holocaust, Stalin, koude oorlog enz . enz.

- aldus filosofie in de problemen: legitimeringscrisis

Visie op Kunst: esthetica van het sublieme Kantiaans concept! ↔ Hegel, Marx
als tonen van het toonbare
ofte: toonbaarheid van het toonbare
onpresenteerbaarheid van het onpresenteerbare

- Moderne moment:
 - nostalgisch, vol van heimwee

- ontbrekende inhoud houdt het bij vertroosting en genot: weinig tot geen sublieme
- Proust, Chirico [Giorgio de Chirico - Wikipedia](#)
-
- Postmoderne moment: novatio
 - roept het onvoorstelbare in de voorstelling zelf op
 - ontzegt zich alleen maar de vertroosting en genot
 - wil laten voelen dat er iets onvoorstelbaars, onpresenteerbaar in het geding is wat in het modernisme monddood is gemaakt
 - dus ‘voorbij het schone’: kijk naar wat buiten de presentatie ligt! (negatieve -)
 - gevolg: hoe dit verder te ‘voelen, denken’? door de Rede, dus bovenzintuiglijk, dus Kantiaans!
 - daarom steeds de vraag: wat is schilderkunst? En dus eerst een filosofische vraag, de geest en aldus weer: kunstfilosofie! → en zo veel avant-gardes ...
 - Cézanne, Duchamp, Mondriaan, Malevitch, Joyce